

Geschiedenis Orxma State te Menaam

Orxma was een prachtig statig huis, dicht bij de kerk. In 1970 waren de singels nog duidelijk aanwezig en benamingen van de stukken tuingrond als "bloementuin" en "achterhof" herinnerden nog aan het vroegere gebruik. Tegenwoordig staat er een verzorgingstehuis dat de oude naam draagt.

De oudst bekende, of althans als zodanig geregistreerde, bewoner van Orxma State is Renick van Roorda, die gehuwd was met Rixt van Juckema. Dat moet rond 1600 geweest zijn. In 1487 werd er echter te Menaldum een proces gevoerd tussen ene "Oerck Abbas" en "Rioerd Roorda" omdat Ruurd zich niet aan zijn deel van een eerder in Leeuwarden opgetekende "baar" (overeenkomst) hield. Voorzitter van de rechtbank is dan Wythies Laesz., Grietman van Menaldumadeel. Zijn zeven bijzitters (mederechters) zijn Hessel Kempasz. (Martena), Reinck Hettesz. (Hemmema), Douwa Glins, Heerka Reniksz., Goffa Douwaz., Feyka Syrdsma en Haya Dokaz. De genoemde Oerck Abbas ofwel Orck Aebes zou de naamgever van de state kunnen zijn geweest.

Er wordt vermeld dat Orxma oorspronkelijk een boerderij was. Het terrein ligt echter dicht bij de kerk en bijna tegen de kerkterp aan. In veel dorpen in deze omgeving is dit de plek waar de hoofddeling van het dorp zijn 'residentie' had. Daaruit rijst het sterke vermoeden dat de oorsprong van dit goed in de middeleeuwen ligt en dat dit nooit een doorsnee boerenhoeve geweest is.

Waarschijnlijk is het, zoals we in deze omgeving wel meer hebben gezien, een zaalstins geweest met een later aangebouwd bedrijfsgedeelte. Toen dit in 1629 als belegging werd gekocht door Ruurd van Juckema uit Rinsumageest, droeg het huis al de naam Orxma. De verkoopster, weduwe Siuw Sybrens, mocht er blijven wonen. In 1640 overleed de oude Juckema en Orxma werd eigendom van de oudste dochter uit zijn tweede huwelijk, Barbara. Zij was echter non en woonde in Haarlem. Haar portret heeft lang op Orxma State gehangen tussen de grote verzameling familieportretten.

Door een schikking is Orxma al snel nadat Barbara de boerderij geërfd had, eigendom geworden van haar halfzuster Eduarda van Juckema, die met Homme van Camstra was getrouwd. Deze Homme van Camstra liet de oude 'boerderij' vervangen door een prachtig huis met grachten, singels en een groot park. Naar de heersende mode van die tijd werd in de buitengevel van de poort een steen aangebracht met de familiewapens van zichzelf en dat van zijn vrouw.

Het huis was echter nog maar nauwelijks klaar toen Homme overleed en zijn zoon Tjalling van Camstra erfde het bezit. Hij werd ter onderscheiding van zijn neef Tjalling van Camstra uit Rinsumageest steeds aangeduid met de toevoeging "van Menaldum". Met zijn vrouw Lucia Helena van Aebinga genoot hij de vruchten van zijn vaders inspanningen. Zijn zuster Barbara trouwde met Bonne van Donia, waarschijnlijk afkomstig van Donia State aan de weg van Menaldum naar Schingen. Slechts 5 jaar zijn Tjalling en Lucia getrouwd geweest. In 1659 gehuwd, overleed de heer van Orxma State al in 1664. De erfgenaam was het enige zootje Tjalling Homme van Camstra, die later grietman van Idaarderadeel werd. In die tijd was het nog geen voorschrift dat de burgemeester in zijn gemeente moest wonen.

Toen hij in 1727 overleed liet hij Orxma State na aan zijn tweede zoon Hans Willem van Camstra. De oudste, Tjalling, volgde zijn vader op als grietman van Idaarderadeel en woonde in Grouw. Hij was getrouwd met Auck van Haersma, over wie later meer.

Toen Tjalling in 1742 stierf, volgde zijn broer Hans Willem hem op als grietman, maar die bleef in Menaldum wonen. Hij had meer functies. Hij was door de stadhouder Willem IV benoemd tot drossaard van Breevoort en hij had verschillende gewestelijke ambten waarvoor hij veel op reis was.

Toen Hans Willem stierf erfde zijn schoonzuster, de eerdergenoemde Auck van Haersma, afkomstig uit het bekende Haersma-geslacht van Oudega (Smallingerland), de state te Menaldum en ging er zelf ook wonen. Historicus Algra noemt haar een Xantippe maar in goed Fries zou men zeggen: "Ze had de broek aan". Haar man Tjalling van Camstra was een redelijk kundige bestuurder en had aan haar een kundige maar bazige adviseur. Kortom, zij schreef hem de wet voor, zowel privé als in zijn werk als grietman, maar daar heeft de welvaart in Idaarderadeel beslist niet onder geleden.

Toen haar man in 1742 overleed vestigde zij zich in Leeuwarden aan de Tweebaksmarkt. In 1761 verhuisde ze naar Orxma State in Menaldum. Op 22 mei 1761 staat in de Leeuwarder Courant dat ontvanger Th. Cock zal verkopen "ten huize van vrouwe Van Haersma, douairière Van Camstra, te Menaldum koetspaarden, kalessen, een Dantsijker sleede, een jacht met meil en treil, een vissersscheepje met netten, jachthonden (winden, brakken, legerhonden)" enz.

Of zij een aanwinst was voor Menaldum wordt betwijfeld. Ze was nogal excentriek, zéker voor die tijd. Ze stelde geen waarde aan kleding of uiterlijk vertoon. Ze kleepte zich vaak zelfs zo sjofel, dat ze regelmatig voor een landloopster werd aangezien. Toen ze eens haar zwager Jetze van Sminia wilde bezoeken in Oostermeer, werd ze door de meid weggestuurd met de mededeling "Mevrouw geeft niet aan de deur". Kees, de huisknecht, was haar vertrouweling. Schoothondjes had ze veel en om die beestjes niet op de pootjes te trappen, moesten alle bedienden met de voeten slepend door het huis lopen. Door haar scherpzinnige eigenzinnigheid was ze voortdurend in allerlei processen verwickeld. Zij overleed kinderloos op Orxma State in 1781, 76 jaar oud. Schatrijk was ze. De lijst van de kostbaarheden in haar nalatenschap besloeg maar liefs 68 bladzijden! Naast veel honden had ze in huis en hof een groot aantal verwilderde varkens en kippen los rondlopen. Er wordt verteld dat zij op haar sterfbed te kennen gaf afscheid van al haar dieren te willen nemen. Kees zette daarop de deuren en ramen open en dreef doodgemoedereerd alle dieren het huis en haar kamer in. Na haar dood werden die huisdieren bij dozijnen geveild, maar de kopers moesten wel zelf vangen wat ze gekocht hadden.

Aan de andere kant wordt deze vrouw beschreven als iemand met uitzonderlijke kwaliteiten. Zij werd door vooraanstaande autoriteiten om advies gevraagd in politieke aangelegenheden en haar adviezen werden zeer gewaardeerd (en opgevolgd). Zij was een zeer intelligente en scherpzinnige vrouw, die over veel informatie beschikte. Dat kwam mede door haar reizen te

voet in haar gebruikelijke sjofele kleding. Zij hoorde en zag véél meer dan de ‘heren’ en ‘dames’ die in statie met de eigen koets reisden.

Ook onderhield ze een intensieve correspondentie met Prinses Carolina, de dochter van Willem IV.

Haar zuster Wickje van Haersma, getrouwd met Hector van Sminia, was haar erfgename, waardoor de state in feite eigendom werd van haar man. Toen haar zoon Hobbe Baardt van Sminia eigenaar was heeft het huis lang leeg gestaan. In 1818 ging Wickje, die ondertussen weduwe was, op Orxma State wonen. Het huis was haar veel te groot, dus werd het verbouwd. Dat betekende het begin van het eind van het trotse Orxma State. In 1830 werd het verkocht en in 1831 gesloopt.

Bewoners

- 1629 Siuw Sibrensd.
1629 - 1640 Ruurd van Juckema
1640 - 1642 Barbara Ruurdsdr van Juckema
1642 - 1659 Eduarda Ruurds van Juckema en Homme van Camstra
1659 - 1664 Tjalling van Camstra en Lucia Helena van Aebinga
1664 - 1727 Tjalling Homme van Camstra
1727 - 1761 Hans Willem van Camstra
1761 - 1781 Auck van Haersma
1781 - ??? Wickje van Haersma en Hector van Sminia
Hobbe Baerdts van Sminia

Diverse straatnamen in Menaam zijn ontleend aan de geschiedenis van Orxma State

Auck van Haersmawei, Camstrajitte en Juckemajitte

Auck van Haersma was afkomstig uit Oudega (Small.) waar zij in 1705 is geboren. Op 28 Oktober 1730 trouwde ze met Tjalling Willem van Camstra , grietman van Idaerderadiel. De Grietman mocht dan aan het hoofd staan van zijn grietenij , in huis had hij weinig in te brengen.

Tjalling van Camstra overleed in 1761 en werd als grietman opgevolgd door zijn broer Hans Willem. Als deze in 1761 komt te overlijden erft Auck van Haersma (deze naam heeft ze gehouden of weer aangenomen) al zijn bezittingen waaronder Orxma State. In 1761 gaat ze op Orxma wonen , tussen de brede grachten , de grote boomgaarden en de prachtige lanen. Ondanks haar rijkdom kleedt de vrouwe van Camstra zich armoedig; vaak wordt ze hierdoor voor een landloopster aangezien. Wanneer ze bij haar zuster Wikje in Oostermeer op bezoek gaat wordt ze door het personeel weggestuurd met de mededeling “ Mevrouw geeft niet aan de deur “.

Haar vertrouwing is Kees , de oude knecht , maar verder houdt ze meer van dieren en bloemen dan mensen. Dieren zijn er dan ook veel op Orxma , vooral het aantal schoothondjes is groot. Om niet op deze te trappen mag het personeel in huis niet gewoon lopen maar moet zich slepend door de vertrekken bewegen.

In 1781 stierf Auck van Haersma . Op haar sterfbed wilde ze nog een keer al haar dieren zien. Het personeel laat de koeien , paarden , varkens , kippen , ganzen , honden enz. bij haar in de kamer.

Wanneer ze alles gezien heeft sterft ze , 76 jaar oud , kinderloos.

Een dochter van Ruerd van Juckema , Eduarda , trouwde met Homme van Camstra en deze echtlieden lieten in 1642 de boerderij verbouwen tot slot Orxma State.

Orxma singel – Blomtun – Greftswal - Dobbehof

Bovenstaande namen herinneren ons aan het slot Orxma State .

De naam Grêftswâl herinnert aan de grachten van de state waarop vele Menamers het schaatsen hebben geleerd en waarvan nog steeds een gedeelte aanwezig is.

De Blomtún en de Dobehôf herinneren aan “een schoone uit het water opgehaalde huizinge met eene ruime wel aangelegde plantage , hovinge , cingels en alleëen “ . Ook boomgaarden en bloementuinen strekten zich kennelijk uit tot aan de Kebolts opvaart. In de Dobbe werd het regenwater verzameld.

Boskrânne – Achterbosk

De bebossing van het voormalige Orxmastate strekte zich uit tot de Kebels opvaart, en de Boskrânne (bosrand) grenst aan de Orxmasingel vernoemd naar Orxmastate .

Het land ten zuiden van de Kebels opvaart , dus het land wat weer achter de Boskrânne lag wordt nu dus Achterbosk genoemd

Jachthuswei

Waar nu het parkeerterrein tegenover de Weme is , stond vroeger een herberg , de Bosherberg . Uit deze naam blijkt weer dat deze kant van Menaldum toen rijk was aan geboomte. In de landerijen en bossen rondom Orxma state was de Jachthúswei was dus de verbinding` s weg tussen Orxma state en de Bosherberg.

Later werd de Bosherberg aangekocht door voorstanders van Chr. Onderwijs en als school ingericht. Veel geld voor inrichting was er niet en misschien daardoor was de tapkast blijven staan en deed nu dienst als opbergplaats voor boeken en schriften. Door Chr. Belangen, meestal het Jongelingsgebouw genoemd. Maar waarom noemde men de Jachthúswei tot voor enkele jaren het “Hoannepaed”?

Bronnen Tekst: Aantekeningen van J. Leemburg

"Beschryvinge van de Heerlyckheydt van Frieslandt" door Chr. Schotanus (1664)

"Tegenwoordige staat van Friesland" ca. 1780

"De historie gaat door het eigen dorp" van A. Algra (1955-1960)

Website van Tresoar

"Menaldumadeel, 2000 jaar leven in een Friese grietenij" door David Hartsema (1981)

“Kroniek van het hedendaagse Friesland” van Dr. Wumkes

“Skiednis fan Menameradiel” red. O. Santema en dr. Y.N. Ypma, 1972